

PATVIRTINTA
Lietuvos Respublikos Seimo
Savižudybių ir smurto prevencijos komisijos
2020 m. balandžio 29 d. posėdžio
protokolu Nr. 139-P-2

**LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO
SAVIŽUDYBIŲ IR SMURTO PREVENCIJOS KOMISIJOS
2019 METŲ VEIKLOS ATASKAITA**

Lietuvos Respublikos Seimo Savižudybių ir smurto prevencijos komisija (toliau – Komisija) yra nuolatinė komisija, sudaryta Seimo 2016 m. lapkričio 22 d. nutarimu Nr. XIII-35 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Savižudybių ir smurto prevencijos komisijos sudarymo“.

2019 m. Komisijos sudėtis pakeista du kartus (Seimo 2019 m. liepos 25 d. nutarimu Nr. XIII-2401 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. lapkričio 22 d. nutarimo Nr. XIII-35 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Savižudybių ir smurto prevencijos komisijos sudarymo“ pakeitimo“ ir Seimo 2019 m. rugsėjo 26 d. nutarimu Nr. XIII-2457 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. lapkričio 22 d. nutarimo Nr. XIII-35 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Savižudybių ir smurto prevencijos komisijos sudarymo“ pakeitimo“).

2019 m. gruodžio 31 d. Komisiją sudarė aštuoni nariai:

Robertas Šarknickas – Komisijos pirmininkas,
Andrius Navickas – Komisijos pirmininko pavaduotojas,
Aušrinė Armonaitė – Komisijos narė,
Irena Haase – Komisijos narė (nuo 2019 m. liepos 25 d.),
Mykolas Majauskas – Komisijos narys,
Vytautas Rastenis – Komisijos narys,
Zenonas Streikus – Komisijos narys,
Dovilė Šakalienė – Komisijos narė.

Ataskaitiniu laikotarpiu Komisijos nariais iki 2019 m. liepos 24 d. taip pat buvo Vytautas Kernagis ir Levutė Staniuvienė, iki 2019 m. rugsėjo 25 d. – Michal Mackevič.

Komisijai talkino Seimo kanceliarijos patarėja Vilma Kaminskienė (iki 2019 m. spalio 16 d.), Seimo kanceliarijos patarėja Rasa Griciūtė (nuo 2019 m. spalio 17 d.).

Komisija savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos Seimo statutu, Lietuvos Respublikos įstatymais, Lietuvos Respublikos Seimo

Savižudybių ir smurto prevencijos komisijos nuostatais, patvirtintais Seimo 2016 m. gruodžio 15 d. nutarimu Nr. XIII-123 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Savižudybių ir smurto prevencijos komisijos nuostatų patvirtinimo“, kitais teisės aktais.

Komisijos veiklos pagrindinis prioritetas – užtikrinti valstybės interesus koordinuojant valstybės savižudybių ir smurto prevencijos politiką ir pagal kompetenciją kontroliuojant atsakingų institucijų veiklą. Šio tikslo Komisija siekia atsižvelgdama į savižudybių ir smurto Lietuvoje padėtį, ypač į smurtą artimoje aplinkoje ir smurtą prieš vaikus, taip pat smurtą darbo aplinkoje, formalųjį ir neformalųjį švietimą vykdančiose mokyklose, išskirdama prioritetines savižudybių ir smurto prevencijos kryptis ir užtikrindama veiksmingą savižudybių ir smurto prevencijos politikos įgyvendinimą Lietuvoje.

Komisija ataskaitiniu laikotarpiu savo veiklą organizavo vadovaudamasi Komisijos darbo planu Seimo 2019 m. VI (pavasario) sesijoje, patvirtintu Komisijos 2019 m. kovo 20 d. posėdžio protokolu Nr. 143-P-2, Komisijos darbo planu Seimo 2019 m. VII (rudens) sesijoje, patvirtintu Komisijos 2019 m. rugsėjo 25 d. posėdžio protokolu Nr. 143-P-7, bei atsižvelgdama į konkrečius įvykius.

Komisija 2019 m. gavo 50 raštų ir kreipimusi iš juridinių ir fizinių asmenų, parengė 105 iniciatyvinius ir atsakomuosius raštus Lietuvos Respublikos Vyriausybei, ministerijoms, kitoms valstybės ar savivaldybių institucijoms, visuomeninėms organizacijoms ir fiziniams asmenims.

Komisija 2019 m. surengė dešimt posėdžių (iš jų – vieną išvažiuojamąjį), kurių metu svarstė teisės aktų projektus, parlamentinės kontrolės ir kitus klausimus, susijusius su patyčių mokyklose prevencija, atsakingu išmaniųjų technologijų naudojimu ir jų daroma neigiama įtaka vaikams, paaugliams, jų raidai bei psichikai, psichikos sutrikimų turinčių asmenų atskirtimi ir destigmatizacija, darbovietėse patiriama psichologine įtampa ir emociniu išsekimu, senjorų psichine sveikata ir emocine būseną.

Svarstyti teisės aktų projektai

Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2014 m. birželio 26 d. nutarimo Nr. XII-964 „Dėl Lietuvos sveikatos 2014–2025 metų strategijos patvirtinimo“ pakeitimo“ projektas Nr. XIII-3607 apsvarstytas Komisijos 2019 m. rugsėjo 25 d. posėdyje. Šiuo projektu Lietuvos sveikatos 2014–2025 metų strategija (toliau – Strategija) papildyta aktualiomis nuostatomis, susijusiomis su Jungtinių Tautų Darnaus vystymosi darbotvarke iki 2030 metų, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos Lietuvos sveikatos sistemos vertinimu, socialinių partnerių siūlymais, užtikrinant, kad Lietuvos sveikatos politika būtų kompleksiška ir tvari, pagrįsta principu „Sveikata visose politikose“. Tarp naujų uždavinių – psichoemocinės sveikatos stiprinimas ir savižudybių prevencija. Šiems uždaviniams įgyvendinti

Strategijoje numatyta didinti teikiamos psichologinės ir psichiatrinės pagalbos paslaugų prieinamumą, plėsti psichologinės pagalbos bei savižudybių rizikos veiksnių mažinimo prevencinių priemonių, skirtų sunkiomis ligomis susirgusiems asmenims, įgyvendinimą.

Komisija, apsvarsčiusi Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2014 m. birželio 26 d. nutarimo Nr. XII-964 „Dėl Lietuvos sveikatos 2014–2025 metų strategijos patvirtinimo“ pakeitimo“ projektą Nr. XIIIIP-3607, bendru sutarimu jam pritarė ir pasiūlė pagrindiniam Seimo Sveikatos reikalų komitetui jį tobulinti atsižvelgiant į Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto, Psichologijos instituto Suicidologijos tyrimų centro pateiktas pastabas ir Komisijos pasiūlymą.

Komisijos nuomone, nepaisant to, kad Strategijoje ir įtvirtinti ilgalaikiai įsipareigojimai kuriant sveikesnę visuomenę, nustatyti sveikatinimo veiklos tikslai ir uždaviniai, siekiant savižudybių skaičiaus mažinimo, būtinas atskiras detalesnis, specializuotas, ne trumpesnis kaip vidutinės trukmės dokumentas su savižudybių prevencijos veiksmų planu.

Svarstyti parlamentinės kontrolės ir kiti klausimai

Dėl patyčių mokyklose prevencijos bei gerųjų praktinių pavyzdžių pristatymo, virtualios erdvės iššūkių prevencijai, „Patyčių dėžutės“ projekto

Komisijos 2019 m. kovo 27 d. posėdyje, dalyvaujant Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerijos, Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos atstovams, Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Sveikatos tyrimų instituto, Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro, Lietuvos mokyklų asociacijos, Kauno A. Puškino gimnazijos, Vilniaus „Ąžuolyno“ progimnazijos, VšĮ „Vaikų linija“ atstovams, „Kurk Lietuvai“ projektų vadovams, apžvelgta padėtis Lietuvos mokyklose dėl patyčių, pristatyti sėkmingai vykdomi patyčių prevencijos projektai ir programos: elektroninė pranešimo apie patyčias platforma „Patyčių dėžutė“, kuri sudaro galimybes mokytojams, mokiniams ir tėvams anonimiškai pranešti apie patyčias ar kitokį smurtinį elgesį mokykloje, kaupti statistinius duomenis apie patyčias ir smurtą, identifikuoti tikrąjį patyčių mastą mokykloje ir išsiaiškinti problemines mokyklos vietas ar klases; *Olweus* programa, pagal kurią mokomas visas mokyklos personalas atpažinti, pastebėti patyčias ir tinkamai į jas reaguoti; kampanija „Be patyčių“, kuri vykdo švietėjišką veiklą, nukreiptą į mokyklų darbuotojus, mokinius bei jų tėvus, informuoja visuomenę apie iniciatyvas Lietuvoje ir užsienyje, kurių pagalba galima efektyviai spręsti patyčių problemą; interneto karštoji linija, sudaranti sąlygas visuomenei pranešti apie neteisėtą ar žalingą turinį internete, siekiant, kad jis būtų pašalintas. Komisijos posėdyje akcentuota, kad patyčių problemos turi būti sprendžiamos sistemiškai, užtikrinant nepertraukiamą finansavimą, ugdant specialistų kompetencijas, skatinant mokyklas dalintis gerąja patirtimi, labiausiai pasiteisinusiomis patyčių prevencijos priemonėmis.

Dėl senjorų psichinės sveikatos ir emocinės būsenos

Komisijos 2019 m. balandžio 24 d. posėdyje, dalyvaujant Sveikatos apsaugos ministerijos, Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos, Valstybinio psichikos sveikatos centro, Vilniaus miesto savivaldybės Visuomenės sveikatos biuro, Lietuvos psichologų sąjungos, Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro, Medardo Čoboto trečiojo amžiaus universiteto, Maltos ordino pagalbos tarnybos atstovams, aptartos problemos, susijusios su senjorų psichine sveikata ir emocine būseną: užimtumo nebuvimas, atskirtis, vienišumas, sveikatos problemos (priklausomybė nuo vaistų, slaugos neužtikrinimas), emocinė sveikata. Diskutuota dėl priemonių, kurios galėtų padėti spręsti šias senjorų problemas – tai ir nemokama psichoterapeuto pagalba senjorams, ambulatorinė slauga jų namuose, sveikatos raštingumo, technologijų mokymai, senjorų įtraukimas į savanorystės veiklą, laisvalaikio praleidimo programas. Komisijos posėdyje išsakyta nuomonė, kad būtina aiški darbo su senjorais strategija, paslaugų teikimo senjorams koordinavimas.

Dėl psichikos sutrikimų turinčių asmenų atskirties ir destigmatizacijos

Komisijos 2019 m. birželio 26 d. ir spalio 23 d. posėdžiuose, dalyvaujant Sveikatos apsaugos ministerijos, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Europos psichoterapijos asociacijos, Lietuvos psichologų sąjungos, Lietuvos sutrikusios psichikos žmonių globos bendrijos, VšĮ „Psichikos sveikatos perspektyvos“, Lietuvos darbdavių konfederacijos atstovams, programos „Kurk Lietuvai“ projektų vadovams, aptartos problemos, su kuriomis susiduria psichikos sutrikimų turintys asmenys – ar psichikos sveikata jiems leidžia mokytis, dirbti, vairuoti, laikyti ginklą ar įsivaikinti, sprendžiama tik pagal TLK-10-AM diagnozių kodus asmens medicinos dokumentuose, bet nevertinamas jų gebėjimas atlikti atitinkamas funkcijas. Komisijos posėdžiuose pabrėžta, kad gebėjimas vykdyti tam tikras funkcijas priklauso ne tik nuo paties sutrikimo (diagnozės kodo), bet ir nuo daugybės kitų veiksnių (sutrikimo valdymo, socioekonominių aplinkybių, sutrikimo pasireiškimo formų ir kt.), todėl tinkamumo eiti pareigas ar įgyti kitas teises pagrindas turi būti ne tik sutrikimai (diagnozių kodai), bet ir (ar) kita informacija apie gebėjimą vykdyti atitinkamas funkcijas, individualus asmens vertinimas. Posėdžiuose pristatyta Sveikatos apsaugos ministerijos veikla vertinant esamo reguliavimo tikslingumą ir proporcingumą, svarstant galimus alternatyvius atitikties sveikatos būklės reikalavimams įvertinimo modelius, nustatant aiškius kriterijus, pagal kuriuos būtų galima spręsti, ar asmuo su tam tikra psichikos sveikatos diagnoze galėtų atlikti paskirtas funkcijas. Komisijos posėdžiuose akcentuota, kad psichikos sutrikimų turinčių asmenų atskirčiai ir stigmai mažinti labai svarbi viešojo komunikacija, specialistų mokymai, pristatytos Sveikatos apsaugos ministerijos vykdomos priemonės, skirtos mažinti psichikos sutrikimų stigmą, didinti psichologinės pagalbos paslaugų patrauklumą.

Dėl viešosios įstaigos Vilniaus miesto psichikos sveikatos centro veiklos

Komisijos 2019 m. liepos 10 d. išvažiuojamojo posėdžio, vykusio VŠĮ Vilniaus miesto psichikos sveikatos centre, metu domėtasi šio centro Savižudybių prevencijos skyriaus ir Ribinių būsenų skyriaus veikla. Posėdžio metu susipažinta su šių skyrių darbo specifika, taikomais psichoterapijos gydymo metodais. Akcentuota, kad būtina spręsti psichologų, dirbančių viešajame sektoriuje, teikiamų paslaugų įkainių pakėlimo ir tęstinės ambulatorinės pagalbos teikimo į savižudybes linkusiems pacientams teisinio reguliavimo klausimus.

Dėl darbovietėse patiriamos psichologinės įtampos ir emocinio išsekimo

Komisijos lapkričio 6 d. posėdyje, po nelaimės Respublikinėje Vilniaus universitetinėje ligoninėje, dalyvaujant Seimo Sveikatos reikalų komiteto nariams, Vyriausybės, Sveikatos apsaugos ministerijos, Higienos instituto, Valstybinės darbo inspekcijos prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Valstybinio psichikos sveikatos centro, Vilniaus miesto psichikos sveikatos centro, Lietuvos medikų sąjūdžio, Jaunųjų gydytojų asociacijos, Lietuvos gydytojų vadovų sąjungos, Lietuvos sveikatos apsaugos darbuotojų profesinės sąjungos, Lietuvos sveikatos mokslų universiteto ligoninės Kauno klinikų, Vilniaus universiteto ligoninės Santaros klinikų, Respublikinės Vilniaus universitetinės ligoninės atstovams, aptartos medikų bendruomenės išsakytos problemos dėl darbovietėse patiriamos psichologinės įtampos ir emocinio išsekimo, priežastys, galinčios privesti medikus prie savižudybės.

Komisijos posėdyje pripažinta, kad dalies savižudybių priežasčių (darbas su žmogaus skausmu ir mirtimi, ypač didelė atsakomybės našta, naktiniai budėjimai ir pan.) pašalinti beveik neįmanoma, tačiau yra nemažai kitų veiksnių („perdegimo“ sindromas dėl per didelio darbo krūvio, nenoras kreiptis pagalbos į psichikos sveikatos specialistus dėl baimės pakenkti tolimesnei profesinei karjerai ir socialiniam statusui, blogas psichoemocinis klimatas kolektyve), kuriuos galima pašalinti ar bent gerokai sumažinti.

Komisijos posėdyje buvo diskutuojama dėl teisinių priemonių ir mechanizmų, kurie leistų užkirsti kelią „perdegimo“ sindromui ir pervargimui, sukūrimo, dėl medicinos personalo darbo ir poilsio režimo griežtos kontrolės, viršvalandinio darbo, jei jo neįmanoma išvengti dėl objektyvių priežasčių, teisingo apmokėjimo, dėl sąlygų sudarymo medicinos darbuotojams kreiptis pagalbos, iškilus emocinėms ir psichologinėms problemoms.

Komisijos 2019 m. lapkričio 13 d. posėdyje bendru Komisijos narių sutarimu priimtas sprendimas rekomenduoti Vyriausybei parengti Darbo kodekso pakeitimo projektą, kuriame būtų aiškiai išdėstytos psichologinio smurto darbo aplinkoje prevencijos nuostatos, ir teikti Seimui; sukurti mechanizmą, kuris leistų kontroliuoti, kad keliose darbovietėse dirbančių darbuotojų, taip

pat ir medikų, darbo laikas neviršytų Darbo kodekse nustatyto maksimaliojo darbo laiko reikalavimų; imtis priemonių stiprinti įstaigų ir vidurinėsios grandies vadovų vadybinius gebėjimus, lyderystės, komandinio darbo kompetencijas; sukurti vidurinėsios grandies vadovų veiklos vertinimo tvarką, pagal kurią jų veikla būtų vertinama tiek tiesioginio vadovo, tiek pavaldinių. Sveikatos apsaugos ministerijai rekomenduota užtikrinti, kad sveikatos priežiūros įstaigose būtų griežta medikų viršvalandinio darbo, jei jo neįmanoma išvengti dėl objektyvių priežasčių (užsitęsusių operacijų, skubi pagalba ir pan.), apskaita, teisingas apmokėjimas ir kompensavimas privalomu nedarbo laiku (poilsio dienomis, atostogomis); kartu su Valstybine ligonių kasa prie Sveikatos apsaugos ministerijos nustatyti reikalavimus dėl didesnio kito personalo skaičiaus ir naujų specialybių, tokių kaip gydytojo asistentas (sekretorius), įvedimui ir skirti tam reikiamą finansavimą; apsvarstyti galimybes įdiegti technines priemones, kurios padėtų sumažinti medicinos dokumentų pildymo laiko sąnaudas; apsvarstyti galimybes didžiosiose sveikatos priežiūros įstaigose sukurti psichologinės pagalbos medikams tarnybas, mažesnėse – įsteigti bent po vieną psichologo, teikiančio paslaugas medikams, pareigybę; įdiegti trumpąjį lengvai įsimenamą pasitikėjimo telefono numerį, kuriuo būtų galima pranešti apie darbe patiriamą psichologinį smurtą, mobingą ar kitokio pobūdžio spaudimą.

Vyriausybė ir Sveikatos apsaugos ministerija įpareigos iki 2020 m. kovo 30 d. informuoti Komisiją apie nurodytų priemonių įgyvendinimą.

Dėl atsakingo išmaniųjų technologijų naudojimo ir jų daromos neigiamos įtakos vaikams, paaugliams, jų raidai bei psichikai

Komisijos lapkričio 13 d. posėdyje, dalyvaujant Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos, Sveikatos apsaugos ministerijos, Nacionalinės švietimo agentūros, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Psichologijos instituto, VŠĮ „Vaikų linija“ atstovams, aptartos rizikos, susijusios su vaikų ir paauglių neatsakingu išmaniųjų technologijų naudojimu – tai ir sunkesnis gebėjimas reguliuoti emocijas ir elgesį, taip pat fizinės būklės sutrikimas, viršsvoris. Komisijos posėdyje akcentuota, kad technologijos savaime nėra blogis, bet yra būtinybė žinoti rizikas, ugdyti atsparumą šioms rizikoms. Pabrėžta, kad sprendžiant šias problemas, labai svarbus tėvų, mokytojų, šeimos gydytojų vaidmuo, todėl būtina rengti viešinimo priemones, rekomendacijas tėvams, mokytojams, šeimos gydytojams.

Kiti renginiai

Komisijos pirmininko R. Šarknicko iniciatyva 2019 m. gruodžio 5 d. Seime įvyko tarptautinė konferencija „Savižudybių prevencijos gerosios patirties sklaida“. Konferencijoje savo šalies gerą patirtimi dalijosi Japonijos mokslininkas, vienas iš kovos su savižudybėmis aktyvistų Japonijoje, Jasuyuki Šimizu. Jis pristatė Japonijos įstatymų bazę, institucijų

kompetencijas savižudybių prevencijos srityje, apžvelgė pastarųjų metų Japonijos nacionalinio savižudybių prevencijos centro, įkurto 2005 m., veiklą. Konferencijoje pranešimus apie savižudybių prevencijos politiką Lietuvoje, prevencinių priemonių įgyvendinimą, veiklos patirtį, pamokas ir iššūkius skaitė Sveikatos apsaugos ministerijos Visuomenės sveikatos departamento Psichikos sveikatos skyriaus vedėjas Ignas Rubikas, Valstybinio psichikos sveikatos centro Savižudybių prevencijos biuro vedėjas Marius Strička, Vilniaus miesto savivaldybės vicemerė Edita Tamošiūnaitė, Vilniaus miesto psichikos sveikatos centro Savižudybių prevencijos skyriaus vedėja dr. Vaiva Klimaitė, Savižudybių prevencijos asociacijos lektorė, asociacijos „Artimiems“ narė Viktorija Andreikėnaitė. Konferencijoje savo asmeniniais išgyvenimais dalijosi aktorius Marius Repšys, muzikinę dovaną konferencijos dalyviams padovanojo atlikėjas Edgaras Lubys. Konferencijoje dalyvavo diplomatai, Seimo nariai, savivaldybių merai, įvairių institucijų ir įstaigų atstovai, mokslininkai, visuomeninių organizacijų nariai.

Komisijos pirmininkas R. Šarknickas, atstovaudamas Komisiją, ataskaitiniu laikotarpiu dalyvavo:

2019 m. kovo 26 d. Seime vykusioje spaudos konferencijoje „Patyčių prevencija Lietuvoje“, kurioje, taip pat dalyvaujant „Kurk Lietuvai“ projektų vadovėms Laurai Varšauskaitei ir Kamilai Gasinskai, VŠĮ „Vaikų linija“ vadovui dr. Robertui Povilaičiui, VŠĮ „Gerumo rankos“ vadovei Gabrielei Markūnaitei, pristatyta platforma „Patyčių dėžutė“, greito pranešimo ir reagavimo į patyčias mokykloje įrankis;

2019 m. balandžio 5 d. susitikime su Vilniaus „Ąžuolyno“ progimnazijos, sėkmingai taikančios *Olweus* patyčių prevencijos programą, bendruomene ir aptarė šios programos rezultatus;

2019 m. rugsėjo 10 d. kartu su VŠĮ Psichikos sveikatos centro vadovu Martynu Marcinkevičiumi Laisvės TV laidoje, skirtoje savižudybių prevencijos dienai, taip pat šiai dienai skirtuose renginiuose Lukiškių aikštėje;

2019 m. lapkričio 15 d. susitikimuose su Lazdijų rajono vicemeru, Lazdijų krašto muziejaus darbuotojais dėl padėties, susidariusios dėl muziejaus darbuotojo pasitraukimo iš gyvenimo, taip pat susitikime su Lazdijų Motiejaus Gustaičio gimnazijos darbuotojais.

Komisijos pirmininkas

Robertas Šarknickas